

Llibertat i igualtat. Complementàries o antagòniques?

Lluís Soler Alsina

Introducció

Des de la Revolució francesa fins als nostres dies, la llibertat i la igualtat simbolitzen les màximes aspiracions de les societats modernes, articulen bona part de les demandes socials, configuren l'agenda política i es presenten com els pilars de la democràcia.

Ara, però, ambdues estan sota amenaça i en ple retrocés. Per què? No hi ha respostes senzilles; tanmateix, qualsevol diagnòstic acurat passa, necessàriament, per definir-ne el significat, l'abast, les repercussions i, sobretot, la (complexa) relació entre ambdues.

En efecte, el gruix del discurs polític, però també del mediàtic i fins i tot de l'acadèmic, sovint les presenta com a antagòniques, per bé que necessàries. Altrament dit: més igualtat implica menys llibertat. I a l'inrevés. Però, és realment així? Afrontar aquesta qüestió difícil, i alhora transcendental, ens ajudarà a redefinir ambdós termes i, sobretot, a entendre el rerefons de l'erosió actual de drets, llibertats i democràcia.

En aquest curs veurem els diferents significats que hem anat donant a la igualtat i a la llibertat, examinarem com interactuen amb el context socioeconòmic i cultural, avaluarem què hi ha de cert en la presumpta incompatibilitat entre elles, analitzarem com i per què avui estan sota amenaça i, sobretot, veurem com aquestes qüestions ens afecten de ple i incideixen en la crisi actual de la democràcia i la pèrdua de drets bàsics.

Combinarem l'anàlisi de conceptes i teories de caire filosòfic i sociològic amb les referències concretes a diversos temes d'actualitat, a fi de copsar com el rerefons intel·lectual ens permet d'entre millor el món d'avui, i com aquest darrer ens permet il·luminar i entendre millor aquests conceptes abstractes.

Objectius

- Copsar les raons per les quals la llibertat i la igualtat constitueixen els eixos centrals de les principals ideologies i moviments polítics del món contemporani
- Analitzar i entendre els diferents significats que hom atorga al terme “llibertat”
- Analitzar i entendre els diferents significats que hom atorga al terme “igualtat”
- Veure les complexes relacions entre els diferents significats i dimensions d'aquests termes i el context històric i intel·lectual d'on emanen
- Avaluar com i per què els significats i l'abast que avui predominen sobre la llibertat i la igualtat fan que les percebem com aspiracions necessàries però, alhora, antagòniques
- Descobrir els nexes entre l'auge actual dels discursos centrats en la meritocràcia i la redefinició tant de la igualtat com de la llibertat
- Entendre com i de quina manera l'impacte combinat de la globalització, el neoliberalisme, la revolució tecnològica i l'auge de l'economia financera impliquen un retrocés dramàtic de la igualtat i la redefinició radical de la llibertat
- Identificar i entendre els lligams entre l'auge de l'individualisme, la dissolució dels vincles socials i la consolidació d'aquest suposat antagonisme
- Copsar fins a quin punt aquest (suposat) antagonisme defineix les coordenades ideològiques de les darreres dècades i constitueix la columna vertebral de les diferències entre les principals opcions polítiques
- Comprendre els lligams que hi ha entre aquest suposat antagonisme i el retrocés de drets, garanties, llibertats i democràcia
- Identificar i entendre com el progressiu augment de les desigualtats, la crisi de “l'ascensor social” i la dissolució dels vincles socials alimenten el creixent suport popular als moviments reaccionaris i nacional populistes
- Analitzar com i de quina manera els nacionalismes i, més en general, els moviments reaccionaris actuals generen un discurs, i unes decisions, que accentuen

encara més el retrocés actual de la llibertat i la igualtat

- Esbrinar si és possible que llibertat i igualtat passin de ser entesos com a antagònics a ser percebuts en termes de complementarietat i realimentació recíproca
- Debatre sobre les possibilitats que una redefinició d'ambdós conceptes pugui obrir les portes a una regeneració democràtica

Programa

1. Presentació i objectius generals del curs. Primera aproximació als conceptes de llibertat i igualtat i de llur importància a nivell cultural, social, ideològic i polític
2. A què ens referim quan parlem de llibertat? (I): trets bàsics, evolució i context històric del concepte de llibertat “negativa” (Isaiah Berlin), bàsic en el liberalisme clàssic
3. A què ens referim quan parlem de llibertat? (II): trets bàsics, evolució i context històric del concepte de “llibertat positiva”, bàsic en les tradicions republicana i socialdemòcrata.
4. A què ens referim quan parlem d'igualtat? Diferències clau entre la igualtat d'oportunitats, la igualtat de resultats i la igualtat de capacitats
5. Meritocràcia: concepte, evolució recent i lligams amb la igualtat i la llibertat
6. El marc tecnològic i econòmic actual i llurs repercussions socials: revolució tecnològica, globalització, neoliberalisme i augment de les desigualtats
7. El marc social i cultural actual: postmodernitat, crisi dels mecanismes tradicionals de socialització individualisme atomitzat i discurs identitari
8. Intel·ligència artificial, determinisme, llibertat i igualtat

9. Les repercussions (I): metamorfosi o crisi radical de la igualtat?
10. Les repercussions (II): les repercussions (II): llibertat contra, al marge o amb els altres?
11. Els (nous) moviments reaccionaris: una amenaça radical contra la llibertat i la igualtat
12. L'espiral negativa de pèrdua de drets, llibertats, igualtat i crisi de la democràcia
13. Possibles alternatives (I): llibertat i igualtat en la teoria de la justícia de John Rawls
14. Possibles alternatives (II): cercant una nova convergència entre llibertat i igualtat. Aproximació a les tesis de John Rawls, Amartya Sen i Martha Nussbaum
15. Recapitulació general: la importància de la llibertat i la igualtat i exploració de la seva possible complementarietat

Metodologia

Aquest curs alternarà l'exposició i la comprensió de les principals aportacions teòriques i conceptuals amb l'anàlisi de casos i exemples actuals de les repercussions de la concepció que avui predomina de llibertat i igualtat, i dels lligams entre aquestes nous significats i l'erosió dels drets i el retrocés de la qualitat de les nostres democràcies.

D'altra banda, l'enfocament serà marcadament interdisciplinar, tot combinant teories i aportacions de la sociologia, la ciència política, l'economia i la filosofia.

Bibliografia

- Aron, Raymond. Democracia y totalitarismo. Barcelona: Página Indómita, 2017.
- Aron, Raymond. Ensayo sobre las libertades. Madrid: Alianza, 2017.
- Aron, Raymond. Libertad e igualdad: conferencia en el Collège de France. Barcelona:

Página Indómita, 2021.

Arendt, Hannah. La libertad de ser libres. Barcelona: Taurus, 2018.

Bauman, Zygmunt. Libertad. Buenos Aires: Losada, 2007.

Berlin, Isaiah. Sobre la libertad y la igualdad. Barcelona: Página Indómita, 2022.

Berlin, Isaiah. Sobre la libertad. Madrid: Alianza, 2004.

Bobbio, Norberto. Derecha e izquierda: razones y significados de una distinción política. Madrid: Taurus, 1995.

Bobbio, Norberto. Igualdad y libertad. Barcelona: Paidós, 1993.

Castells, Manuel. Ruptura: la crisis de la democracia liberal. Madrid: Alianza, 2020.

Coeckelbergh, Mark. Por qué la IA debilita la democracia y qué hacer al respecto. Madrid: Cátedra, 2024.

Coignard, Sophie. La tiranía de la mediocridad: por qué debemos salvar el mérito. Barcelona: Ediciones Deusto, 2024.

Fukuyama, Francis. El liberalismo y sus desencantados: cómo defender y salvaguardar nuestras democracias liberales. Barcelona: Deusto, 2022.

Godàs, Xavier. Fer política en l'imperi del jo: per què la societat individualista posa en risc la democràcia. Vic: Eumo editorial, 2024.

Guilluy, Christophe. No society: el fin de la clase media occidental. Barcelona: Taurus, 2019.

Han, Byung-Chul. En el enjambre. Barcelona: Herder, 2012.

Han, Byung-Chul. Infocràcia: la digitalització i la crisi de la democràcia. Barcelona: La Magrana, 2022.

Han, Byung-Chul. La expulsión de lo distinto: percepción y comunicación en la sociedad actual. Barcelona: Herder, 2022.

Han, Byung-Chul. Psicopolítica: neoliberalismo y nuevas técnicas de poder. Barcelona: Herder, 2014.

Harari, Yuval Noah. Nexus: una breu historia de les xarxes d'informació des de l'edat de pedra fins a la IA. Barcelona: Edicions 62, 2024.

Hayek, F. A. Los fundamentos de la libertad: antología. Madrid: Alianza, 2022.

Hayek, F. A. Camí de servitud. Barcelona: Proa, 2003.

Honneth, Axel. El derecho de la libertad: esbozo de una ética democrática. Madrid: Clave intelectual, 2014.

- Kaiser, Axel. La tiranía de la igualdad: por qué el igualitarismo es inmoral y socava el progreso de nuestra sociedad. Barcelona: Deusto, 2017.
- Larrauri, Maite. La libertad según Hannah Arendt. València: Tandem, 2001.
- Levitsky, Steven; Ziblatt, Daniel. Cómo mueren las democracias. Barcelona: Ariel, 2018.
- Marshall, T. H. Ciudadanía y clase social. Madrid: Alianza Editorial, 2023.
- Mill, Stuart. Sobre la libertad. Barcelona: Página Indómita, 2020.
- Miró, Francesc. El arte de fabricar sueños: un relato cultural sobre las trampas de la meritocracia. Valencia: Berlín libros, 2025.
- Mounk, Yascha. El pueblo contra la democracia: por qué nuestra libertad está en peli-gro y cómo salvarla. Barcelona: Paidós, 2018.
- Mounk, Yascha. La trampa identitaria: una historia sobre las ideas y el poder en nues-tro tiempo. Barcelona: Paidós, 2024.
- Nussbaum, Martha. Crear capacidades: propuesta para el desarrollo humano. Barce-lona: Paidós, 2012.
- Piketty, Thomas i Sande, Michael. Igualtat: què és i per què importa. Barcelona: Edi-cions 62, 2025.
- Piketty, Thomas. Una breu història de la igualtat. Barcelona: Edicions 62, 2021.
- Prior Olmos, Ángel. El problema de la libertad en el pensamiento de Marx. Barcelona: Biblioteca Nueva, 2004.
- Rawls, John. Una teoria de la justícia. Girona: Accent, 2010.
- Roine, Jesper. Piketty essencial. Barcelona: Angle, 2017.
- Rosanvallon, Pierre. El siglo del populismo: historia teoría, crítica. Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2020.
- Sandel, Michael. La tiranía del mérito: ¿qué ha sido del bien común? Barcelona: Debate, 2020.
- Sen, Amartya. La idea de la justicia. Madrid: Taurus, 2010.
- Snyder, Timothy. El camino hacia la no libertad. Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2018.
- Snyder, Timothy. Sobre la libertad: para los que quieren ser libres. Barcelona: Galaxia Gutenbert, 2024.
- Stiglitz, Joseph E. Camino de libertad: la economía y la buena sociedad. Madrid: Tau-rus, 2025.
- Tezanos, José Felix. La sociedad dividida: estructura de clases y desigualdades en las

sociedades tecnológicas. Madrid: Biblioteca Nueva, 2022.

Wolf, Martin. La crisis del capitalismo democrático. Barcelona: Deusto, 2023.